کۆمیدیای ڕەش چییە؟.. حەیدەر عەبدولڕەحمان

دەنیام زۆر کەس دەزانێ کۆمیدیا چییەو لەژیانی ڕۆژانەشیدا ڕوو بەڕووی زۆر لە دیمەنە کۆمەدیاکانی ناو کۆمەڵگاکەی خۆی و دەوروبەری بۆتەوە و چێژی لێ بینیووە، بەڵام کەمتر لە دەستەواژەی (کۆمیدیای رەش) تێگەیشتووە، کە ئەویش هەر پارچەیەکە لەکۆمەدیا بەڵام بە فۆرم و فەلسەفەو ئایدیایەکی تر .
بۆیە بەلامەوە گرنگ بوو کەم و زۆرێك تیشك بخەمە سەر چەمكی ئەوجۆرە کۆمیدیایەو بزانین چەمكی کۆمیدیای رەش چییەو جیاوازییەکانی لەگەڵ (کۆمەدیای جاد) بە گشتی چییە؟
ئایا لەهونەری کوردی دا شتێ هەیە بەناوی کۆمیدیای رەش ؟
ئەگەر هەیە ئامانجەکانی چین ؟
کۆمەدیای رەش مێژووییەکی درێژی هەیەو دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی یۆنانییەکان و رۆمانییەکان، بۆ ئەو کاتەی نمایشە شانۆییە کۆمەدییەکان، بەدیمەنە سەرەو ژێرو ڕیسوا کارەکان، خەڵکیان دەهێنایە پێکەنین و رەخنەیان لەدیاردە کۆمەڵایەتییەکانی سەردەمی خۆیان دەگرت.
دواتر لەسەدەکانی ناوەڕاستدا، ئەو دەستەواژەیە لەو سنوورە دیاری کراوە زێتر پەرەی سەندو ئەو قەسیدە گەڕاوانەی کەتایبەکانیان بەگەشینی و بەختەوەری دەهات، ناوی قەسیدەی کۆمەدی ڕەشیان لێ دەنا، وەك شاکارە مەزنەکەی (دانتی) کە بەناوی کۆمیدیای خواوەندی ناسراوە.
وەزیفەی کۆمەدیا و فەلسەفەی کۆمەدیا لە هەموو سەردەمەکاندا، هەمیشە دەربڕینی واقعی کۆمەڵایەتی گەلان بووە، بەتایبەت ڕووە ناشیرینەکانی ئەو کەسانەی کە دەکران بەسەرچاوەی گاڵتەجاڕی و خەڵکی بە هەڵس و کەوتە ناشیرینییەکانیان پێدەکەنین، بەو ئامانجەی ئەو کەسانە خۆیان لەو خەسڵەتە قێزەوەنانە بەدوور بگرن کە ببنە مایەی گاڵتەجاڕی خەڵکی.
لەسەردەمی یۆنانی کۆندا شانۆگەرییەکانی (ئەرەستۆفانس) باشترین نموونەی کۆمەدیا بوونە، دواتر ئەو هونەرە بوو بەهونەرێکی خۆشەویست لای ئەوروپییەکان، بە تایبەت لە ئەمریکاو ئینگڵتەراو فەڕەنسا و ڕوسیا، لای شکسپیرو مۆلیرو چیخۆف و گۆگول بە شێوەیەکی بەربڵاو لە هەموو جیهاندا پەرەی سەند.
ئیدی ئەگەر بمانەوێت بە ڕەگو ڕەچەڵەکی کۆمەدیا دا بچینە خواری،

پێویستیمان بەکاتی زێتر دەبێت، بەڵام ئەوەی ئێمە ئامانجمان بوو لەئێستادا قسەی لەسەر بکەین (کۆمێدیای رەش) بوو، کە رەنگە لای زۆرێك لە خوێنەران روون نەبێت.

کۆمیدیای ڕەش چیە؟

کۆمیدیای رەشیش هەر کۆمێدیا گشتیەکەیە، بەڵام بەفۆرمێکی جیاوازو لەناوەرۆکدا ئاراستەیەکی تەنز ئامێزی هەیە، بۆ ئەو بابەتانەی بەفۆرمێکی گاڵتەجاڕانە پەردە لەڕووی پرسێکی کۆمەڵایەتی لادەبەن، بەڵام لەهەمان کاتیشدا جددییەتی بابەتەکە دەپارێزێت، بۆیە بەگریانی ناو پێکەنین ناونراوە.

لەو نمایشانەدا، بینەر لەگەڵ تەنزەکانیدا دەکەوێتە ناو ئەتمۆسفیرێکی پڕ ل□ پێکەنین، بەڵام لە ناخیدا دەگری بۆ ڕووداوە جەرگ ب□□□کان و واقیعە تاڵەکان .

لەکۆمیدیای رەشدا، بینەر یا خوێنەر واقعی تاڵی کۆمەڵگایەك بەڕووتی دەبینی، یا کاریکاتیرێکی هێمادارونمایشێکی پڕ لەمەرگەسات، بە فۆرمێکی پڕ لەپێکەنین، پێکەنین لە بزووتنەوەی ئەکتەر، لەجل□وبەرگی، لەهەلسوکەوتی ش□ت□انەی، لە دەبەنگی سەرمایەدارێك، یا دکتات□ر□□ك، و□ك بین□ر ل□ گ□□□یدا پێدەکەنی، بەڵام لەو پێکەنینەدا پەیامێك دەگەیەنی ـ

جیاوازی نێوان کۆمێدیای ئاسایی و کۆمێدیای رەش لەوەدا دەردەکەوێ کە هەردوکییان لەو پەیامەدا دەست نیشانی واقعێکی رەش دەکەن، گەمژەیی و بێ ئاگایی دەسەڵاتێك لەژیانی کۆمەڵگایەك بەرجەستە دەکەن، بۆ ئەوەی دەسەڵات لەڕەوشی نالەباری کۆمەڵگایەك بەئاگا بینیتەوە، بەڵام بەفۆرمێك بینەر تێدا نەکەوێتە ژێر بارێکی قورسی دەروونی کە ئازاری پێوە بخواو دووچاری گرێیەکی دەروونی بێت.

لەکۆمێدیای رەِشدا دەرختنی حاڵەتە تراژیدیەکە ئامانجە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا پێکەنین دای□د□پۆشێ، وەك ئەوەی هیچ کێشەیەك لە واقیعەکەدا نەبێت و تۆ تەنیا بۆ کات بەسەر بردن هاتبیتە ناو هۆڵەکە..کە دەگەڕێیتەوە سەر کرۆکی بابەتەکە بۆت دەردەکەوێ لەپشت ئەو دیمەنە کۆمێدیە گاڵتە جاڕیانەدا ئامانجی گەورە خۆیان حەشارداوە، کە پێویستە تۆ وەك بینەر، یا خوێنەر، بەدوای دۆزینەوەی فەلسەفە شاراوەکەدا بگەڕێ ی تا دەیدۆزیتەوە.

لەهونەری کوردی داو بەتایبەت لەدراماو شانۆدا، دەرهێنەرانی ئێمە توانایەکی زۆریان نیشان داوە لەشانۆو درامای تەنز ئامێزو کۆمیدیای ئامانج دار، بەتایبەت لەساڵانی شەستەکان و حەفتاکان بەدواوە، کە شانۆی کوردی لە هەلومەرجێکی تەنگەتاوی سیاسی دا بووە، لەپەنای کۆمێدیاوە، ویستوویەتی زۆر ئامانجی گرنگی نیشتمانی و نەتەوەیی و کۆمەڵایەتی بخاتە ڕوو، یان شانۆ بکاتە چەکێکی

کاریگەر بە دەربڕینی هەستی خەڵك و ئازارەکانیان .
شانۆگەریەکانی تەڵعەت سامان، سەباح عەبدولڕەحمان، ئەحمەد سالار، جەلیل زەنگەنە، جیهاد دڵپاك، مەکی عەبدوڵڵا .. زۆرینەیان کۆمەڵگا لە هەقیقەتی خۆیان دادەماڵن بەدوو ئاراستە:
یەکێکیان ئەوەیە کە دەسەڵات وێنە تراژیدیاکانی کۆمەڵگا ببینێ و هەوڵی چارەسەرکردنیان بۆ بدات .
دووهەمیان: کۆمەڵگا وەك ئاوێنەیەك خۆی لەو بەرهەمە شانۆیی و درامیانەدا ببینێ و هەست بەوە بکات کە ئەرکی ئەو وەك هاوڵاتیەك دەستەپاچە بوون و تەماشا کردنی ئەو واقیعە نیە بە تەنها، بەڵکو رۆڵی ئەو ئەوەیە کە بەشداری لەگۆڕینی ئەو واقیعەدا بکات .
کۆمەدیای سیاسی لەسەردەمی کۆندا، لەپێنای پێکەنینەوە ڕاشکاوانە ترو ئاشکرا تر لە ئێستا، کاریگەری لەسەر هزرو دەروونی بینەردا جێ دەهێشت، ئەگەرچی هونەرمەندانی کورد، لەژێر فشای ڕژێمدا چاودێریەکی توند دەکران و لەپێچینەوەی وردیان لەگەڵدا دەکرا، بەڵام لە سەردەمی ئازادی دا ئەو کۆمەدیا سیاسیانە ڕوو لەکەم بوونەوە بوون.
کۆمیدیای رەش لە ئەدەب و هونەری جیهانیدا:
بۆ یەکەم جار کۆمەدیای ڕەش لەمێژووی نوێ دا، لەساڵانی پەنجاکان و شەستەکانی سەدەی بیستەمدا لەوڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا سەری هەڵدا.
کاتێ ساڵی 1064 دەرهێنەری ناسراوی ئەمریکی (ستانلی کوبریك) فیلمی (دکتۆر سترانج لاف) ی نمایش کردو باسی لەشەڕی ئەتۆم و نەمانی ژیان لەسەر گوێ ی زەوی دەکرد.
ئەم فیلمە دیارترین نموونەی کۆمەدیای رەش بوو لەسەردەمی نوێ دا.
جاران بابەتە کانی کۆمەدیای ڕەش سنوور داربوون، بەبابەتی سەرەکی کۆمەڵایەتی، ئێستا بابەتەکان زۆر لق و پەپیان لە بەتەوەو بەچەندین شێواز دەخزێنە ناو کۆمەدیای رەش لەوانە:
دیاردەکانی خۆکوشتن، شەڕ، تیرۆر، توندوتیژی، تاوان، ماددە هۆشبەرەکان، ناپاکی، شەتی، ڕەگەزپەرستی، شۆڤێنیزم و تاوان، جگە لەسێکس و هاوشێوەکانی.
سیناریۆنووسەکان بە نووسینی ئەو بابەتە جدییانە فۆرمێکی کۆمەدی بەکار دەنن، بەڵام لە چوارچێوەی کۆمەدیایەکی تاریك .
ئەو بابەتانە بەگشتی وەك مرۆڤ ئازارێکی دەروونیت پێ دەبەخشن، بەڵام بە فۆرمێك دەخرێنە ڕوو ناچاری ئەوە بیت لەگەڵیاندا پێبکەنی.
وەك چاپلن دەڵێ: لەناو دیمەنە کۆمەدییەکانی من گریان هەیە، بەڵام ئێوە وەك شێوە نایبینن.

ئەو خۆی یەکێك بووە لەگەورەترین پاڵەوانەکانی کۆمەدیای رەش و بەپادشای پێکەنین ناونراوە، وەك فەیلەسوفی گەورەی فەڕەنسی (جاك بوار) دەڵێت:
هەموو کتێبە فەلسەفییەکانی دنیا کۆکەیتەوە، نەیان توانیووە بەقەد (چاپلن) شێوەی سەرمایەدارەکان بکەن و بزانن ئەو سەرمایەدارانە چۆن بەنواندنەکی بە دەنگ ڕیسوا دەکرێن و تۆڵەی چینی زەحمەت کێشیان لێ دەکرێتەوە.
بۆیە ئەو جۆرە کۆمەدیایە کۆمیدیایەکی ئاسان نین و هەموو سیناریۆ نووسێك ناتوانێت کاری تێدا بکات، ئەگەر شارەزاییەکی باشی نەبێت لەچۆنیەتی دەرخستنی پرسێکی تراژیدی لە ناوەرۆکدا، بەڵام کۆمەدی لەشێوەدا .
نووسەرانی وەك (ویلیام فۆڵکنەر، تۆماس بێهنکن، کورت ڤۆنگوت، جۆزێف هێلەر، مارك توین، لویس فێردیناند سێلین و جۆرج برمادشە، چیرۆك و ڕۆمان و شیعر و شانۆنامەیان نووسیوە، قووڵبوونەوەیان لەفیلمە ترسناکەکاندا کردووە و بە شێوەیەکی کۆمیدی رووداوەکانیان کردووە بە وێنە.
کۆمیدیکارانی وەك لێنی بروس، جۆرج کارلین، بیل هیکس، پیتەر کوك، ساچا بارۆن کۆهین و تیپی مۆنتی پایتۆنی بەریتانی کاری زۆریان لەسەر کۆمەدیای ڕەش کردووە.
کۆمەدیای رەشی چیخۆف:

چێخۆف، وەك گۆگۆل، [illegible]ی شەرعی ئەو ئەدەبیاتە جەماوەرییە تەنزئامێزەن کە سەدان ساڵە ڕووسیا بەهۆیەوە ناوبانگی پێ دەرکردووە.
وەك یەك ڕەخنەگر ئاماژەیان بەوە داوە، کە هەمیشە ئامادەن گاڵتە بکەن، پێبکەنن بەو یاریانەی کە بەسەر ئەوان و گەلانی دیکەش دادێت.
هەرکەسێك بەدواداچوون بە نووسینەکانی چێخۆف بکات،سەرنجی پەیوەندییەکی دیالێکتیکی ڕاستەوخۆی نێوان پێکەنین و ئازارو خەم و گاڵتەجاڕییەکانی دەدات، لەبازنەی کۆمیدیای ڕەش دا.
لەلایەکی دیکەوە زۆربەی نووسینە تەنز ئامێزەکانی دیکەی وەك ڕۆماننووسی ڕووسی (ڤلادیمێر نابۆکۆف) دەکەونە نێوان پێکەنین و خەواڵوویی، یان لەنێوان تێقینەوە لەپێکەنین و گریان.
هەندێ جاریش هەموو شتەکان لەیەك کاتدا دێن، وەك پێکەنین و دڵتەنگی.
لەو کاتەدا تۆ ناتوانیت لایەنە خەمناکەکان بەتەنها ببینی، بەبێ بینینی کۆمیدیەکان، چونکە هەردوکیان لە هەناوی یەکتردان.

چێخۆف هەمیشە باڵای ئەدەبی خۆی بەگشتی و وەك تەنزنووسێك بەتایبەتی لەژیانی سادەی رۆژانەی خۆی و دەوروبەری وەرگرتووە، كە بەزنجیرەیەك ئەشكەنجەو ئازار تێپەڕیوە، هەرئەو ئازارانە بوون بەسەرچاوە بۆ نووسینی چیرۆك و شانۆگەریەكانی، هەر یەك لەو بەرهەمانە پارچەیەكی بچووك بوون لەئازاری گەلەكەی.
چیخۆف لەناو ئەو ناوەندە كۆمەڵایەتییە تەسكەی تێیدا دەژیا، سودێكی زۆری لەو واقیعە بینی بۆ داڕشتنەوەی بەرهەمەكانی، كە زۆربەیانی بەكۆمەدیای ڕەش بەرجەستەی كردوون.
لە زۆربەی بەرهەمەكانیشدا چیخۆف خۆی كاركتەری ڕووداوەكان بووە، ئیدی هەر ئەو نەهامەتیانە بوون وایان لە چیخۆف كرد، ناچاری ئەوە بێت وانەی تایبەتی بڵێتەوە، بۆ ئەوەی نان بۆ خۆی و خێزانە برسیەكەی پەیدا بكات و لە خوێندندا بەردەوام بێت.
بە گشتی چیخۆف یەكێك بووە لەپێشەنگەكانی كۆمەدیای ڕەش لە رووسیا، وەك شكسپیر لە بەریتانیاو ستانلی كۆبریك لە ئەمریكاو مۆلێر لە فەڕەنسا .

حەیدەر عەبدولڕەحمان